

Bevezetés a területi elemzések módszertanába¹ (könyvismertető)

TÖRÖK IBOLYA²

Nincs a társadalom működésének olyan összetevője, amelyben a térbeliség ne volna jelen – indítja könyvét a szerző, és ez valóban igaz. Mi több, a regionális tudomány megalakulása óta központi témája maradt a térbeliség-időbeliség vizsgálata, olyan témakörök elemzése, mint a társadalmi-gazdasági folyamatok eredményeképpen kialakult térszerkezetek, a térbeli határok szerepe a társadalmi szerveződésben, a területi egyenlőtlenségek alakulására ható tényezők vizsgálata. Ezen kérdések megválaszolása szükségszerűen maga után vonta a matematikai statisztika széles eszköztárát és módszertanát. A területi társadalomirányítás eredményességét alapján határozza meg ugyanis az, hogy ismerjük, értjük az irányítási befolyástól függetlenül is ható térfolyamatokat, a térbeli szerveződés sajátosságait, törvényszerűségeit, elméleti és módszertani hátterét.

Az elmúlt években a hazai és a nemzetközi szakirodalom is bőségesen foglalkozott a közgazdaságtani és regionális elemzések kapcsán felmerülő módszertani kérdések megvitatásával, elemzésével és magyarázatával. Ennek ellenére Tóth Géza könyve hiánypótlónak tekinthető, mert átfogóan és komplex módon tárgyalja a területi elemzések során alkalmazható módszereket, a használt mutatószámokat, a területi folyamatokat leíró komplex indikátorokat. A könyv olvasásakor rögtön átüt az a többéves kutatási eredmény és oktatási tapasztalat, a hazai és külföldi szakirodalom széles spektrumának kiváló ismerete, mely még kiforrottabbá, érthetőbbé, könnyebbé teszi egyes társadalmi és gaz-

¹ Tóth Géza 2013. *Bevezetés a területi elemzések módszertanába*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 165 oldal.

² PhD, adjunktus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajz Intézet, e-mail: ibolya.kurko@geografie.ubbcluj.ro

dasági folyamatok matematikai módszerekkel történő vizsgálatát. A tárgyalta témák könnyebb áttekintése érdekében, aktuális adatokra, hosszú idősrora támaszkodva, a szerző különböző ábrákkal, térképekkel és összefoglaló táblázatokkal illusztrálja mondanivalóját.

A könyv első fejezete kiváló ismeretet nyújt a területi elemzések során alkalmazható komplex módszerekről, mint a regresszióelemzés, hatásarány-elemzés, súlypontszámítás, potenciálmódel, területi autokorreláció és elérhetőség. Minden egyes módszer magyarázata mellett hipotézisfeltevással indít, és konkrét példán alapuló elemzéssel segíti az elemzett módszerek mélyebb megértését, kiváló ismereteket nyújtva mindazok számára, akik még nem tanulmányozták a területi folyamatok, belső struktúrák közötti kölcsönhatásokat, és összefoglaló képet szeretnének kapni ezen módszertani alapokról. Különösen figyelemre méltó a kistérségek fejlettségi viszonyainak ok-okozati magyarázata az útelemzés-alkalmazás, útmodellmódszer segítségével, melynek során a szerző az elérhetőségnek a társadalmi-gazdasági folyamatokban betöltött szerepét kívánta vizsgálni, pontosabban azt, hogy az elsődleges tényezők közül melyik és miként befolyásolja a másod- és harmadlagosakat. Az alapkérdés az, hogy a fejlettségre az elérhetőségi mutatók szerepe közvetlenül vagy csak más tényezőkön keresztül, közvetve érvényesül-e. Ilyen jellegű folyamatok feltárása csakis több típusú indikátor együttes felhasználásával, komplex módszerek segítségével lehetséges. És talán ez adja a könyv varázsát is, hiszen az olvasóban felkelti az érdeklődést a várható eredmények hatása, magyarázata, és ha rövid ideig is, de nem az alkalmazott módszerek bonyolultsága, hanem inkább ezek szépsége és hasznossága kerül a figyelem középpontjába.

Az egyenlőtlenség – pontosabban a nem azonosság – a tér- és időbeliség alapkategóriája, ebből következően az egyik legsokoldalúbban kutatott és vitatott kérdésköre a területi vizsgálatoknak. Így a könyv második fejezete a területi egyenlőtlenségek módszertani háttérét és elemzési lehetőségeit mutatja be Nemes Nagy Józsefnek és Németh Nándornak a „módszertanosok” körében igen elterjedt munkáinak felhasználásával. Bár ez a könyv legrövidebb fejezete, tartalmát tekintve így is átfogó. A szélső értékek összevetésén alapuló mutatók mellett (mint az

adatsor, szóródás terjedelme, relatív range vagy a Duál-mutató) a szórás típusú jelzőszámok, a koncentrációs mutató, Hoover-index, Gini-együttható kiszámítására és értelmezésére is nagy hangsúlyt fektet a szerző, a területi folyamatok elemzésére utaló példák sorozatos bemutatása alapján. Ezen mutatók külön, de együttes használatára is azért van szükség, hogy ne csupán a vizsgált jelenségek bizonyos jellemzőit számszerűsítsük, hanem azok mértékéről és folyamatairól is megalapozott megállapításokat tegyünk. Ami mindenképpen kiemelendő, az az elemzésben használt változók sokszínűségére vonatkozik, pontosabban az elemzés nem csupán az egy főre jutó GDP, munkanélküliség és foglalkoztatottság egyenlőtlen megoszlására redukálódik, hanem olyan kérdések megválaszolására is, mint pl. a magyarországi folyószakaszok településcsoportjain belül tapasztalható területi különbségek elemzése.

A harmadik fejezet a területi elemzések megfigyelési egységeit tárgyalja hierarchikus felépítésben: a NUTS területbeosztási rendszerét, Magyarország NUTS rendszerét, a kistérségeket és járásokat. Ezen túlmenően alaposan rávilágít a megyeváltás jogi eljárására, az elemzési (de más szempontból is fontos) megyehatárok szükségszerű megtartására, hiszen a megyék döntési szintek is a gazdasági életben, tehát az ilyen bontásban készült elemzések eredményeinek biztosított a közvetlen felhasználása, ugyanakkor a jelenlegi területfejlesztési politika elsődleges preferáltja a megye, így az elemzésekkel kapcsolatos megrendelések is elsősorban ezt a szintet érintik. A várossá nyilvánítás kérdéskörével, a városok fejlettségi szintjével kapcsolatban is konkrét információkat kapunk. Amennyiben a magyarországi települések fejlettségének országos átlagát vesszük alapul, a létező 328 városi jogállású településből 165 rendelkezik az átlagnál kedvezőbb pontszámmal, 57 város pontszáma nem éri el az országos átlagot sem, tovább növelve a települések között fennálló belső feszültségeket. A fejezet a területi egységek legfontosabb ismérveit tartalmazó függelékkel zárul.

A következő két fejezetben a területi elemzéseknél használt mutatószámok (demográfiai, társadalmi, gazdasági jelzőszámok, kommunális ellátás, lakásállomány és közlekedés) pontos meghatározásáról és ezek kifejezésére vonatkozó indikátorokról, valamint a területi folya-

matokat leíró komplex mutatókról kapunk átfogó képet, mint a fejlettség, versenyképesség, a Humán Fejlettség mutatója és a Benett-féle mutató. Ezen mutatók ismertetése kétségkívül a legfrissebb módszerek, számítások figyelembevételével történik, utalva a téma szempontjából releváns hazai szakirodalomban való felbukkanására is. Így ismerkedhetünk meg a Korrigált HFI számításánál alkalmazott lépések eredményeivel és ezen mutató kistérségek közötti differenciáltságával.

A könyv utolsó, hatodik fejezete, a területi adatbázisok jellemzésére összpontosít, egyaránt érintve a magyarországi Település Statisztikai Adatbázis rendszerét, a budapesti kerületek adatbázisát, a megyei regionális statisztikai adatbázisrendszert, az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszert, de az Európai Unió területi indikátorait is: a Regio elnevezésű adatbázist, valamint a Regionális Statisztikai Évkönyvet. Ezzel is közelebb kerül az olvasó és egyben az elemző a területi elemzésekben alkalmazható jelzőszámok pontos lokalizációjához.

A könyv megértését könnyíti, hogy a szerző szinte minden fejezetben példákat hoz fel, de ábrákkal és adatokkal is illusztrálja megállapításait, ezzel is segítve az olvasót a vizsgált összefüggések feltárásában és mélyebb megértésében.

Tóth Géza könyve a területi elemzések módszertanának összetett és bonyolult összefüggéseinek, problémáinak és megoldandó feladatainak széles körű és magas színvonalú feldolgozását tárja az olvasó elé. Olyan rendszerezett ismereteket tartalmaz, amelyeket a területfejlesztés gyakorlati szakemberei, a központi és regionális irányításban dolgozók is kiválóan hasznosíthatnak, de eredményesen forgathatják a magiszteri vagy a doktori képzésekben részt vevő hallgatók is.
